

HOŞGÖRÜ ÜZERİNE

MÜJGÂN ÜÇER*

1995 yılı, UNESCO tarafından hoşgörü (müsamaha) yılı olarak ilân edilmiş bulunuyor. Türk'ün hoşgörüsünün edebiyatta, sanatta, ticaretle, iktisadî ve idarî hayatta, siyasette, millî ve dinî bir bütünlük göstererek, insanımızın düşünce ve davranışlarına yansıdığını, bu özelliğinin hayatının dokusuna yerleşmiş bulunduğunu görmekteyiz. Bu iyimserlik, halkın deyiimi ile hoş görmek kâinattaki her varlığı kapsayacak biçimdedir ve onu asırlardır kültürüne işlemiş bulunmaktadır. Halkımızın iyimserlikte ve iyilikte yarışmak biçimindeki bu özelliği, nesilden nesile, dilden dile geçerek, kendi ailesi içinde, mahallede komşularıyla ve ülkesinde milletiyle birlik ve dirlik içinde yaşama arzusu ve yetmişiki millete iyi nazarla bakmasıyla tezahür eder. İnsanımızın, psikolojik ve sosyal sukûnetinin, huzurunun temelinde daima bir dua kutsallığı içinde, her zaman söylenen "Yaradılanı hoş gör Yaradan'dan ötürü" sözünün engin anlamı bulunmaktadır. Kaynağını İslâmiyet'in, "Hak için doğruluk, halk için güzel huyluluk" emirlerinden alan hoşgörü, sevgi, merhamet, şefkat, güzellik, affetmek ve karşıdaki insana kıymet vermektir. Güzel ahlâkın özeti olan hoşgörü, bilgi, erdem, mutluluk ve kültürdür. Bilgi ve erdem, insanı güzel sözlü, güzel huylu, sabırlı, cömert, yiğit, kibar, başışlayıcı, misafirperver yapar ve başkalarının kahırlarına dayanma gücü verir.

Türk milletinin bu yüce hasletleri, milletimizin bu kültürel değerleri ne yazık ki zedelenmekte ve unutturulmak istenmektedir. Bu amaçla, Türk mil-

* Eczacı, Sivas.

letin Anadolu sahasında yarattığı dirlik, birlik ve esenlikten rahatsız olanlarca olumsuz senaryolar hazırlanmaktadır. Bu senaryolardan biri de ne yazık ki 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta sahneye konmuştu. Sivashılar, 2 Temmuz 1993 tarihinde meydana gelmiş olan bu acı olaydan son derece büyük elem duymuşlar ve ebediyete intikal edenlerin acıları onların da yüreklerini dağlamıştır. Bu olayla, Sivas ve Sivashı'nın sicilini bozmak için kullanıldığı gibi, ülke genelinde, politik ve ideolojik çatışmalara zemin hazırlamaya yöneliktir. Bu olaylar, Sivas ili sınırları içinde yaşamakta olan ve Sivas dışındaki pek çok hemşehrimiz bir takım kalıp yargılara maruz kalmıştır ki sosyal psikologlarca basma kalıp yargılar olarak da ifade edilen kalıp yargı (stereotip)lar, insanları birtakım türlere, tiplere bölmeyi ifade eden zihinsel varsayımlar olmaktan öteye gidemez. Ülkede iç barışı bozmak, halkla güvenlik güçlerini karşı karşıya getirmek isteyen kesimlerin kışkırtmaları, bu müessif olayın yıldönümlerinde de yapıldıysa da Sivas halkının hoşgörüsü ve sağduyulu hareketleri ile yıldönümlerinde hiç bir olay meydana gelmemiştir. Nitekim bu sefer, Sivas'a sızamayacaklarını anlayanlar, büyük kentlerde düzenlenen protesto toplantılarına sızarak eylem yapmak istediler ki, İstanbul ve Ankara'da, topluluklara karışan belirli kesimler, slogan ve pankartlarıyla belli oluyordu. Aslında, ülkemizin ve insanımızın millî karakteri ve temel özelliklerinden olan hoşgörü ve onun meydana getirdiği sevgi bütün kâinatı kapsayacak kadar engindir. Meydana gelen üzücü olayların bir daha tekerrür etmemesi, halkın hoşgörüsü kadar yöneticilerin sağduyu ve dirayeti ile olacaktır. Olumsuz nitelikli yargılara itibar edilmeyip, olumlu olanları korumak ve onları yaşatmak varken, kasıtlı olarak, ne yazık ki hep olumsuzluklar canlı tutulmak istenmekte ve haber malzemesi yapılmaktadır. Yaraların sarılması kadar, güzel gelecekler de ancak sevgi ve hoşgörü ile mümkün olabilecektir. Önce dilimizi sonra düşüncemizi ve töremizi bozarak, bizleri hoşgörüsüz hale getirmeye yönelik her türlü davranış ve eylemler, Türk milletinin Anadolu sahasında yarattığı dirlik, birlik ve esenlikten rahatsız olanların arzuları ve millî bütünlüğümüze yöneltilen yıkıcı propagandaların sonucudur. Halkımızın sağduyusu ve hoşgörüsü sâyesinde buna kimsenin gücü yetmeyecektir. İnsanımızın ortaklaşa paylaştığı bu yüce karakteri ve yapısının özünü teşkil edecek bu hasleti, çocuklarımıza ve gençlerimize yeterince öğretebilmemiz ve bunları canlı

tutmamız gerekiyor. Bu yazıda, hoşgörü ve sevgiye çok muhtaç olan şu dünyamızda, ülkemizde de unutturulmak istenilen sevgi ve hoşgörüde nasıl olduğumuz, bazı örnek-lerle gözler önüne serilmeye çalışılacaktır ki bunlar, Anadolu'nun özeti olan, neresinden bakılsa Anadolu görünen, Selçuklular döneminde, Konya'dan sonra, Kayseri gibi devletin ikinci başkenti olarak, o dönemde *dâr-ül âlâ*, yani yücelik beldesi olarak anılan Sivas ilimizde tespit edilmiş güzelliklerdir ve sayısız güzel örneklerden sadece bir kaç çizgidir.

Sivas'ta Kuşlara Yem Vakfı

Zekeriya Kazvîni (13. yy.), *Âsâr'ül Bilâd* adlı eserinde "Sivas'a çok kar yağdığı için böyle karlı zamanlarda, kuşlara yem verilmek üzere bir vakfiyenin tertip edilmiş olduğunu" yazmaktadır.¹ Vakfiye bugüne kadar elimize geçmemiş olmakla beraber, Sivas'ta yapmış olduğumuz araştırmalarla kuşlara yem verilmesi hükmü, gelenekleşmiş olarak sürdürülmüştür. Bir 12. yy. Danışmendli eseri olan Sivas Ulu Camii'nde bu güzel geleneğin uygulanmış olduğunu görüyoruz.² Caminin müezzinleri, vakıf gelirleriyle, kuşlara verilmek üzere yem alarak bu yemleri karlı zamanlarda, caminin toprakla örtülmüş olan çatısına serperlerdi. Kuşlara yem vakfı, Anadolu'daki eski vakıflarda çok sık rastlanan bir uygulama idi ve Yaradan'dan ötürü yaratılana duyulan merhamet, sevgi ve hoşgörmenin güzel örnekleriydi ki bu uygulama, bugün cami avlularında bütün canlılığı ile yaşamakta değil midir?

Kuşlara yem kadar, onların barınmaları için yapılmış olan kuş evleri, onların su içmeleri için taşların oyulmasıyla yapılmış ve içinden suyun aktığı kıvrımlı taşlar, merhamet ve estetiğin birer numuneleri olmuştur ki Sivas'ta müderrislik ve müftülük yapmış olan, divan şairi Numan Sâbit Efendi (18. yy.)'nin kabri önünde böyle bir taş vardır. (Numan Sâbit, Ulu

¹ Zekariyya b. Muhammed b. Mahmud al-Kazvîni, *Âsâr'ül-Bilâd fî Ahbâr'ül-İbâd*, 537-538. Beyrut 1380.

² Müjgan Üçer, "Sivas Ulu Camii ve Halk İnançlarındaki Yeri", *Sivas Kültür Sanat*, 1: 7-12, Sivas 1987.

Cami mütevellisi ve hâtîbi olan Sarıhatipzâdeler ailesine mensuptur, pek çok şâir, âlim ve sanatkâr çıkarmış olan bu aile, Sarısözen soyadını almıştır.)

Gökmedrese Vakfiyesindeki Hükümlerden Biri

Anadolu Selçukları döneminin ünlü vezirlerinden Sâhib Ata Fahrü'd-dîn Ali'nin yaptırmış olduğu eserlerden biri de 1271 tarihinde Sivas'ta inşa edilmiş olan medresedir. Sâhibiye Medresesi olarak da bilinen bu müstesna eser, mavi çinilerinden dolayı, halk tarafından (Göğmedrese) Gökmedrese olarak tanınır. Daha önce Prof. Dr. Osman Turan tarafından bu eserin vakfiyesi incelenmiş ve 13. yy. Sivas tarihi hakkında bu kıymetli belge gün ışığına çıkarılmıştır.³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan, H. 679 (1280 M.) tarihli Arapça vakfiyenin tercümesindeki hükümlerden birkaçı da şöyledir:⁴ "Sâhib, mezkur medreseyi Müslüman fırkalarından fâkihler, hukukçular, âlimler, öğrenciler, Müslüman yoksullar ve Alevîlere vakf edip, fıkıh ve bunu tamamlayıcı şer'î ilimler ve dinî hükümlerin tahsili için onlara mesken kıldı. Bu medresenin haricinde, bir de Dâr-ı Ziyafet yaptırdı. Medresenin yanındaki bu Dâr-ı Ziyafet'te senenin her günü, pişirilen yağlı koyun, bulunmaz ise keçi, sığır etinden bir okka et alabilecek eşit bir kap ile birer okka et ve beraberinde iki okka temiz, pişkin pide tertip edilip, Seyyîdlerden, Alevîlerden, fukahâ, sülehâdan gelen ve dağıtma zamanında hazır bulunan otuz kişiye dağıtılmasını, bunun yakacak ve sair ihtiyaçlarına kâfi miktarın sarf olunmasını şart kıldı."

Kadı Burhaneddin Ahmed'in Bir Davranışı

Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, Orta Anadolu'da kurulmuş olan ve yarım yüzyıl devam eden Eretna Emirliği'nde, sırasıyla kadı, vezir ve nâipliğe yükselen, emirliğin zayıflamasıyla idareyi ele alarak

³ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1971, s. 123.

⁴ Sâdi Bayram - Ahmet Hamdi Karabacak, "Sâhib Ata Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi 100. Yıla Armağan*, Ankara 1981, s. 53.

onun yerine kendi adıyla anılan bir devlet kuran Kadı Burhaneddin Ahmed (1345-1398), kudretli bir devlet adamı, âlim ve ayrıca tanınmış bir Türk şâiridir.⁵

Kadı Burhaneddin'in hayatı ve ölümü ile ilgili pek çok menkıbe Sivas halkı arasında anlatılmakta olup, o, bir devlet adamı, âlim ve şairliği ile beraber, bir evliya olarak da tanınmaktadır.⁶

Kadı Burhaneddin'in, güçlü ve âdil kişiliğiyle beraber, hoşgörüsü ile insanları nasıl eğittiğini şu menkıbesi ne kadar güzel anlatmaktadır.⁷

Kadı Burhaneddin'in hükümdarlığı zamanında, hacca giden bir adam bir kese altınını bir başkasına, dönüşünde almak üzere vermiş. Adam hacdan geldiği zaman altınları alan şahıs inkâr etmiş. Bunun üzerine mağdur olan adam, hükümdara giderek yardımcı olmasını istemiş. Kadı Burhaneddin, altınları aldığını inkâr eden adamı çağırtmış ve ona "Duydum ki bu şehrin en dürüst en güvenilir adamı sen imişsin" diyerek, ona bir kese altını saklaması için vermiş. Adam da emanet bırakılan ve sonra vermediği altınları, sahibine götürerek vermek zorunda kalmış ve bundan sonra doğruluktan ayrılmamış.

Oğlan Olsun da Meyhanede Olsun

Ahmed Yesevî'nin yakmış olduğu çerâğın Anadolu'da pırıltılarından biri de Şemseddin Sivâsî (1517-1597) dir. Alim ve mutasavvıf bir şair olup, Halvetîliğin Şemsîyye kolunun da kurucusudur. Manzum ve mensur pek çok eserinden başka, ülkemizin bazı şehirlerinde okunmakta olan mevlidi ile de tanınmaktadır. İnsanların kusurlarını hoş görerek, böylece onları iyiliğe

⁵ Kadı Burhaneddin'in siyâsî hayatı hakkında yapılmış en iyi araştırma Prof. Dr. Yaşar Yücel'in *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti* adlı eseridir, Ankara 1970. Edebî hayatı hakkında, Prof. Dr. Ali Alparslan'ın *Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler* adlı geniş araştırması zikredilebilir.

⁶ Müjgan Üçer, "Ölümünün 600. Yılı Yaklaşırken, Kadı Burhaneddin Ahmed'in Ölümü ve Türbesiyle İlgili Menkıbe ve İnanışlar", *Erciyes*, 13-16, Kayseri 1995.

⁷ Sivas'ta 1992 tarihinde, Fahri Tuğutlu'dan derlenmiştir.

yönlendirmeye çalışarak bir gün düzeceklerine olan inancını da ifade eden ve bugün Sivas'ta söylenen aşağıdaki deyimini de kullanmıştır ki hikâyesi şöyledir:

Şemseddin Sivâsî yağmurlu bir akşam üzeri dergâhına acele acele gitmekteyken, önünü bir sarhoş kesmiş ve şeyhe yalvararak, vefat etmiş olan babası için hemen oracıkta yâsîn okumasını istemiş. Şemseddin Sivâsî, akşam namazının yakın olduğunu, yağmurun da çok yağdığını bu sebeple, sonra okuyabileceğini söylese de sarhoş, şeyhi bırakmayarak ısrarla okuması için yalvarmış ve paltosunu çıkararak, bir binanın kuru olan saçağının altına sermiş, şeyhi üzerine oturarak kendi de yere diz çökmüş, başı önünde saygı ile beklemeye başlamış. Şeyh Efendi okudukça, onu hûşû içinde dinlemiş. Sarhoşun bu halini hoş gören ve samimiyetine bakan Şemseddin Sivâsî "Oğlan olsun da meyhanede olsun" demiş.

Halkın yaşayışında, evliya menkıbelerinin önemi çok büyüktür. Dini heyecanla yüklenmiş bu insanlar, hakikata giden yolda, davramışları ve sözleriyle, güzel ahlakın birer sembolü olmuşlar ve halka örnek teşkil etmişler, Hz. Peygamberin güzel ahlâkıyla ahlâklanmış bu veliler, Hak yolunun bu yüce önderleri, kırık kalplerin tabibi ve hoşgörünün de mimarları olmuşlardır.

Bir Evliya Menkıbesi

Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanan, çeşitli eserleri olan ve 17. yüzyılın seçkin âlimlerinden Abdülmeccid Sivâsî (öl. 1639), Şemseddin Sivâsî'nin ağabeyi Muharrem Efendi'nin oğludur. Sivas'ta doğmuş ve öğremini burada tamamladıktan sonra, Şemseddin Sivâsî'nin halifesi olmuştur. İlmî ve tarihî bilgisi sebebiyle, Sultan III. Mehmet tarafından İstanbul'a çağırılmıştır. Abdülmeccid Sivâsî Efendi ve Kadı-zâdeliler arasında, Kadı-zâdelilerin taassubundan çıkan tartışmalara, Abdülmeccid Sivâsî Efendi'nin verdiği cevaplar, o dönemin çok önemli olayları olup, günümüze de ışık tutacak niteliktedir.

Abdülmeccid Sivâsî'nin nice kerametleri ve menkıbeleri anlatılır. Döneminin ünlü mutasavvıflarından olan Aziz Mahmud Hüdâî (1543-1628)

ve Abdülmecid Sivâsî hakkındaki şu olay pek ilgi çekicidir ve ne kadar güzel bir hoşgörüdür.

I. Sultan Ahmet, Aziz Mahmud Hüdâî hazretlerine bir hediye göndermiş fakat, o bunu kabul etmeyerek padişaha iade etmiş. Padişah aynı hediyeyi Abdülmecid Sivâsî Hazretlerine göndermiş, o kabul etmiş. Padişah bir gün, Sivâsî'ye, "Sana gönderdiğim hediyeyi Aziz Mahmut Hüdâî Hazretlerine göndermişim, kabul etmediler" demiş. Sivâsî'nin cevabı şöyle olmuş: "Padişahım, Hüdâî bir ankadır, lâşe tenezzül etmez." Birkaç gün sonra, padişah ve Hüdâî Hazretleri buluşmuşlar. Padişah, Hüdâî'ye "Senin kabul etmediğin hediyemi, Abdülmecid Sivâsî kabul etti." demiş. Hüdâî hazretleri de, "Padişahım, o bir deryadır, deryaya düşen bir damla çirkefin sözü mü olur?" demiş.⁸

Oğlunu Öldürdüm, Ocağına Düştüm

İnsanların, zararı dokundukları kimselerin eline düşmesi sonucunda, Mihrali Bey'in söylediği, "Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm" sözleri, acıları, kinleri devam ettirmemek gerektiğini belirten bir darb-ı mesel haline gelmiştir ki, atalarımızın "Ben ettim, sen etme" ve "Kanı kan ile yumazlar, kanı su ile yurlar" ifadeleri de bu konuda söylenmiş olan diğer sözlerimizdir.

Aslen Karapapak Türklerinden olan Mihrali Bey'in hayatı adeta bir destandır.⁹ Ailesi ve yakınlarıyla, Kafkasya'dan bu yüzyılın başında Sivas'ın, Acıyurt köyü ve onun mezrası olan Konak'a yerleşmişlerdir. Mihrali Bey'in at üstünde geçen hayatı devamlı mücadele içinde olmuştur. Mihrali, bir akın sırasında peşini bırakması için yalvardığı bir atının kendine doğru geldiğini görünce onu kılıcıyla yaralamak zorunda kalır. Dilerim atlıya bir şey

⁸ Kâzım Büyükkaksoy, *Hak Yolunun Yüce Önderleri*, İstanbul 1974, s. 401.

⁹ Doğan Kaya, "Bir Destan Kahramanı Mihrali Bey", *Halk Kültürü*, 4/81, İstanbul 1984.

olmamıştır diyerek, atına atlar ve oradan hızla uzaklaşır. Yolda çok kan kaybeden yaralıyı kendi köyüne getirirlerse de, kurtaramazlar ölür. Bütün köy, olayı Mihrali'nin yaptığını bilmektedir. Bir takip sırasında Mihrali sığındığı evde, öldürdüğü atının babası ile karşılaşınca aman dilercesine "Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm" der.¹⁰ Ölen çocuğun kardeşleri, Mihrali'yi öldürmek isterlerse de babaları "O bizim konuğumuzdur" diyerek onlara engel olur, Mihrali'ye yemek çıkarttırır, dinlenmesi için yatak serdirir ve onu saklarlar. Mihrali, çok fırtınalı geçen, hayatında, bu eve girişinde evin sahibi ile karşılaştığı zaman, hayatında, ilk defa çok korktuğunu söylemiştir.

Gelenek, Görenek ve İnançlarımızda Hoşgörü

Hoşgörü, gelenek, görenek ve inançlarımızın bir parçası halinde halkımızın hayatının dokusuna girmiştir. Hoşgörülü olmak, olağan bir şey, bulunması gereken bir özellik olarak kabul edilirken, hoşgörüsüzlük, büyük bir noksan olarak addedilmiştir. İşte bu konuda bir kaç örnek:

* Sivas'ta buğday eken köylüler, bunun için önce besmele çekerler, sonra da şu duayı yaparlar:¹¹

Ya Rabbi, hazırlarla, hızlılarla, hayırlı misafirlerle yemek nasip et. Kurtların, kuşların, bürün böceğin, karıncanın nasibi içinde olsun. İçi sıra da bizim olsun. Hayırlı uğurlu olsun. Amin.

Ektiği ekini önce konuklarıyla paylaşmayı dileyen, kurdun, kuşun, bürün böceğin, karıncının nasibini kendisinden önce düşünen, kendi nasibi için de "*İçi sıra da bizim olsun*" diyen anlayış, Anadolu insanının ne kadar merhametli ve insancıl olduğunu gösterirken, dünyaya çağdaş olmanın mesajını da dile getiriyor.

¹⁰ Sivas'ta 1990 tarihinde, Ziyaettin Başkan'dan derlenmiştir.

¹¹ Müjgan Üçer, *Sivas Halk Mutfağı*, Sivas 1992, s. 10.

* Komşuluk ilişkileri, toplumsal dayanışmanın ve de hoşgörünün en güzel ifadeleridir. İslâm dininin evrenselliği, mezhep ve din farklılığına hoşgörü ile bakmayı emreder. Böyle farklılıklar, hiçbir zaman konu edilmez ve herkese saygılı ve hoşgörülü davranılır. Ramazanlarda, Alevî vatandaşlar, şehirdeki çiftlik sahiplerine, köylerinden buğday getirdikleri zaman, onlara yemek çıkartılır ve karınları doyurulurdu. Hiçbir şekilde oruç tutmadıkları yüzlerine vurulmaz, hoş görülürdü. Komşuluk ilişkilerinde karşılıklı saygı ve hoşgöründen, mahallede Ermeni komşular da nasiplerini alırlardı. Onlar da ramazanlarda, hiçbir şey yemezler, hatta çocuklarına bile dışarda yiyecek vermezler ve "Müslüman komşularımız oruç tutuyorlar, çok ayıp olur" derlerdi. Asırlardır bu saygılı ve hoşgörülü davranışlar devam etti. Komşulukta hoşgörü, sadece komşuyu rahatsız etmemek değil, ondan gelecek rahatsızlıklara da katlanmaktı.

* Aslı, hoş görmek olan ve bu deyimden türeyen hoşgörü, anonim halk edebiyatımızda, insan gönlünü kırmamak, kimseye kırılmamak, merhametli olmak, sadece iyiliğe karşı iyilik değil, kötülüğe karşı da iyilik etmek gibi erdemleri içine alır. Bu alandaki sözlü geleneğimiz başlı başına bir konudur.

Atalarımız, "*kanı kan ile yumazlar, kanı su ile yurlar*" sözleriyle, iyimserliği ne kadar güzel bir benzetmeyle anlatırken, hoşgörünün âdeta acıların panzehiri gibi olduğunu söylemek istemişlerdir. Yine büyüklerimiz, kötü söz söyleyene acıyarak, "*Kalma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler*" diyerek hoş görmüşlerdir. İnsanı kırmamak gerektiği, bir sırça saray olan gönülün, kırılırsa yapılmayacağı hassasiyeti içinde hareket edilir ki, bu güzel davranışların temelinde yine insana verilen değer sebebiyle, onu hoş görmek, kırmamak bulunmaktadır, şu dörtlüğümüzde belirtildiği gibi:¹²

Bizim evler meşelerden meşedir
Bahçe değil köşelerden köşedir
İnsan gönlü bir ufacık şişedir
Kırılırsa yapılması güç olur.

¹² Sivas'ta, Zekiye Çermikli (1889-1969)'den derlenmiştir.

Atalarımızın iyilik yapmada yarıştıklarının en güzel belgelerini onların öğütlerinde buluruz. *"İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı"* sözlerimiz, her şeyin başı olan hoşgörüden kaynağını alır ve insanları, daima şu sözümüzde olduğu gibi iyiliğe sevkeder.

"İyilik, el kuşudur kanatsız uçar."